

Az elsőéves hallgatók új életviszonyainak elemzése más szempontból sem a gólyák magánügye. Az „alkalmazkodás-intelligencia“ nem valamilyen veleszületett adottság, hanem a nevelés, az embert ért hatások, a tudatos irányítás nyomán formálódik. Az ismertetett szociológiai felmérés adataiban a pozitív vagy negatív előjelek, a százalékok erre vagy arra tolodása nem kis mértékben függ azoktól is, akik az interjút készítők és az adatokat feldolgozók számára ismeretlenek maradnak: a diákok szüleitől, családtagjaitól, rokonaitól, középiskolai tanáraiktól, a középiskolai ifjúsági szervezetek vezetőitől, gyermekkori pajtásaiktól és így tovább. Talán nem árt elgondolkodni azoknak, akik egyetlen számadatban sem szerepelnek: vajon — ha számszerűen nem is lehet kimutatni — ők maguk mennyiben nőveltek vagy csökkentették az egyik vagy másik százalékot. S gondolkozzanak el a szülők: mennyiben nevelik önállóságra középiskolás korú gyermekeiket. Az ifjúsági szervezetek: felvértezik-e tagjaikat azzal a képességgel, hogy ha kikerülnek az iskola falai közül, akkor is megtartsák kezdeményező képességüket, szervezeti munkalendületüket. A középiskolai tanárok: megtesznek-e mindent azért, hogy előkészítsék a tanulókat az egyetemi követelményeknek megfelelő tanulási módszerek használatára.

Balázs Sándor

A vidéki értelmiség portréjához

Csatakos, kedvetlen napon kerestem írásom főhősét, Szász János technikust; előbbi megbeszélés alapján vettem be magam a Zazar túlsó partján sűrűsödő „tömbházrengetegbe“, maltert, betonkeveréket cipelő gépkocsik csapták a híg sarat, a pedagógiai főiskola egyik épületének végében kábull diákpár falta egymást, a járókelők vigyorogtak, megbotránkoztak, emlékeztek — ki-ki vérmérséklete szerint.

A féligkész járda peremén egyensúlyozva értem a megadott címre, vendéglátóm csepp, de tiszta szobába vezetett. Legényesen berendezett helyiség: kombinált bútor, íróasztal, könyvszekrényféle, az íróasztalon éjjelilámpa, házikészítésű, korszerű felfogásról tanúskodó kovácsolt gyertyatartó, szőlőlevél alakú, réz hamuzó („Apám csinálta“ — mondja Szász), másik gyertyatartó, elsővilágháborús ágyugolyó-hüvelyből („nagybátyám ajándéka“), logarléc, cikornyás kazetta („kollégáimtól kaptam születésnapomra“). A szoba többi része: a mennyezetten maga készítette csillár, a falon juhászt ábrázoló kisszobor, akvarellek („az enyéim“), egy tollrajz: merev-szigorú vonalak mögé zárt ferfifej („az emberi gondolkodás sosem elég makulátlan, sosem elég szabad; korlátok — van úgy, hogy tudat alatt — ijeszti; lehangolón unalmas gyűlésezés közben faricskáltam ezt a képet, töltőtollal, talán kifejeztem vele, amit akartam“).

A legénylakás egy lakosztály negyedik szobája, rajta kívül két család — mázoló és pék — lakik itt, az előszoba falán giccses óriásgombák tenyésznek; a mázoló ízlését tükrözik. A szép, nagy ablakból vadonatúj tömbházakra látni („esténként valóságos akváriumok, innen a második emeletről rengeteg mindent lehet nézni...“).

Ecsetre vágyó témák is akadnak itt biztosan, mondom, természetesen, ha van kedved kitörni a mi — szinte csak a pozitívumra, szépre reagáló — képzőművésztünkéből. Engedj meg egy példát: befutott, fiatal grafikussal megyek az utcán, adott pillanatban elének áll két hatéves forma, mosdatlan kölyök, imaszavakat hadarva, előrenyújtott tenyérrel pénzt kérnek; hirtelen nem tudunk hova lenni a meglepe-

téstől, a srácok begazolnak, hogy nem kapnak semmit, könnyfakasztóbb fogáshoz folyamodnak: leborulnak és cipőink mellett a járdát csókolják, ha hagynók... Megkapják az alamizsnát és eltrappolnak; kerítés tövében ülő suhancokhoz csatlakoznak, azok elégedetten röhögnek és elszedik a pénzt. Téma, öregem, hívom fel a grafikus figyelmét, de sematikus-öntudatosan legyint: „nem tipikus“. Később megfigyeltem: folyami kavicsokat rajzolt finom műgonddal, elmerülten...

Vendéglátóm hallgat, látszik rajta, nem szívesen mond véleményt; beleköthetnek. Mint technikus naponta tapasztalja ezt, és azonkívül is: ő műkedvelő képzőművész, aki jobb, ha meghúzza magát (*„ha nem fér valami a begyembe, lejegyzem, a papír türelmes“*). 1961–62-ben kezdett komolyan szobrászkodni, tavalyelőtt szerepelt az amatőrök országos biennáléján egy andezitből készült gyermekfejvel. Azóta megszaporodtak a munkái, a csendet megtestesítő női alakkal, a gondolkodó férfivel (*„Mélázó“*) és más munkájával idén tekintélyes helyet foglalt el a műkedvelő képzőművészek tartományi tárlatán. Minden szabad idejét kihasználja, képezi magát; anatómiát tanul, márványt és követ farag, agyagot gyúr, a népi alkotások háza részéről Véső Ágoston festőművész pártfogolja, irányítja; örömmel látja, nyugtazza előrelépését. (*„Régi eredetű nálam a szobrászkodás szenvedélye; tizenhárom éves lehettem, iskolástársaimmal együtt nagy fürdőseket rendeztünk a Krasznában, parti napozás közben életnagyságú gyereket formáltam sárból. Jött valamelyik és azt mondta, melyik volt olyan süket, hogy ennyire bekenje magát; bizonygattam: senki, de nem hitte, heccre készen rálépett az ülő figurára. Híres lettem.“*)

A következő nyarakon mind többször látták társai magányosan sillabizálni az agyaggal a vörös hajú, tanítócsaládból származó fiút; Nagyváradon, Érmihályfalván és mindenütt, ahol iskoláit járta, a szobrászattal kapcsolatos gondolatok nyüzsögtek a fejében. 1951-ben fejezte be az ipari liceumot, volt műszaki ellenőr a rozsnói gépgyárban, majd munkás, 54-ben hazakerült Érmihályfalvára, gondolta, otthon, a szülőháznál könnyebben és hamarabb gyógyul ki a maga sem tudja hogyan szerzett gyomorfekélyből. (*„Ez mind a mai napig nem sikerült“*). Idestova tíz éve él Nagybányán, technikus, kapta ezt a kis szobát és „él, ahogy tud“. Ezek az ő szavai. Felállok íróasztala mellől, mustrálom a könyveit; bonyolult műszaki munkák (*„amolyan közepes diák voltam, undorodtam a magolástól, valamelyik osztálytársamnál felfedeztem egy könyvet; A természet titkai volt a címe, elkértem, megkapott a fizika alaptörvényeiről szóló fejezet, de a másik hamar megirigyelte bűvárkódásomat, visszakérte. Később vettem én magamnak szakkönyveket, és lassan-lassan megtanultam kritikai szemmel nézni a technikát“*).

Hát igen, minden fejlődésnek az ember kritikai magatartása az alapja, ellenkező esetben önmagunk becsapóivá válunk (*„tudod, van az a találmányom, a gépkocsi sebességváltójáról van szó, több évem ment rá: sokszor csak azért cseleltembotlottam az utcán, hogy bámuljam az autókat, sehogysem tudok megbékélni a jelenlegi sebességváltókkal, rajtot rajzra készítettem, számítgattam: sikerem, vagyis a Találmányi Hivatal kedvező válasza esetén forradalmasítani lehetne a gépkocsigyártást... De túl messze mentem, ne kopasszam előre a verebet; a találmányt mostanában vizsgálgatják illetékesek“*). A polcon található többi könyvek szerzői: Kisfaludy, Petőfi, Ady, József Attila, Herczeg Ferenc, Karácsony Benő, Illyés Gyula, Surányi Miklós. Vegyes. Muszáj feltennem az elkerülhetetlen kérdést: milyen folyóiratot, újságot olvasol? *„Az Előret járatom, az Utunkat megveszem, a Korunkat nem ismerem, az Igaz Szót még úgy sem. Vagy ezt hallgassam el? De-hogy...“* És a művelődés más útjai? *„Mozi: havonta kétszer, színház: évente kétszer, hangverseny: soha. Nem értek a zenéhez.“*

Másnap délután a szakszervezetek kultúrházában levő apró szobrászműhelyben találkoztunk, kérdésekkel kínoztam. Fehér köpenyben, kezében ócska, rozsdás konyhakéssel hajlongott sáros meg köszilánkos állványok között, agyagból formált lányfejet szelt ketté, hogy belsejét kivájva, égetésre előkészítse. Nemsokára csitri lányok jönnek, képzőművészeti főiskolára készülnek, ülő, vastaglábú nénikéket gyártanak. Szász János nem hederít rájuk („Ritka az a délután, amit nem itt töltök, kivéve a szombatot és a vasárnapot; a kirándulás is régi mániám, megfelelő társasággal szeretek felgyalogolni a Gutinra, az Izvórára vagy a két Bódi-tóhoz. Persze, néha vendéglőbe is kell menni“).

Töröm a fejem, miért él magányosan? De ezt nem kérdelem meg, nem szeretek illetéktelenül faggatózni. Egy üzemben dolgozunk, naponta benéz a szerszámkészítő műhelybe, ahol az ő ötletes rajzait is kivitelezzük. Ha valami nem világos a rajzon, szívesen igazít útba, aztán lazálunk egy kicsit, a satura könyökölve meghányjuk-vetjük a politikát; mérgelődünk, örülünk, meghallgatom leleményes gazdasági fejtegetéseit, és tetszik nekem, hogy nem a közönyös fajtából való, nem legyint: „fe-lőlem forduljanak fel“, hanem érvel.

Már javában a rajzasztalnál ül a technológiai osztályon, s én még mindig azon töröm a fejem: milyen helyet foglal el a mai értelmiségiek nem mindig a legaktívabb gárdájában?

1. Üzemi munkáját lelkiismeretesen, alkotó módon végzi.

2. Szabad idejét nemes tevékenység, a megszokott értelemben vett műkedvelősködésnél jóval magasabb szintű szobrászkodás tölti ki.

Mégis... Egy valamiben hasonlít a rohamosan fejlődő városok átlag-értelmiségijéhez: nem fedezte még fel, hogy az általános műveltség olyan, mint a szakma; ha nem csiszoljuk magunkban állandóan, nem tartunk lépést a korrallal, vidékiessé válunk. Nem ismerek ennél nagyobb könnyelműséget.

Most kapok észbe, jobb lesz abba hagynom ezt a fejtegetést, mert már az eddigiek miatt is lesz mit szorulnom tőle... Kibújik a fehér köpenyből, ajánlkozik, hogy lekísér, és iszunk valami sört. Ez bonyolult ügy, de végül is találunk az egyik falatozóban; meleg. Mérgében sör helyett tejet kér, kérdő pillantásomra kezével mutatja: a gyomorfekély...

Pusztai János

D. Varga Katalin rajza

